

fordult a fejében, nem is a kultúrától való távolodást (bár a kultúra és civilizáció fogalmát jóval árnyaltabban értelmezte), hanem a keletnek – szintén Adyt idézve: „*ahonnan a nap jönni szokott*” – újrafelfedezését, új tehetségek felfedezését.

Az ÉLETEM REGÉNYÉ-ben megfogalmazott eredetmítosz nem más, mint a folyóirat, sőt a magyar kultúra személyre szabott olvasata – s ez még akkor is igaz, ha Móricz Zsigmond a nevét éppen ekkor választja le a folyóiratról.

Köztudomású, hogy Móricz és Babits, a két szerkesztő kétszerkettőjét tekintve, az irodalomtörténet-írás Móricz részéről a folyóirat anyagi helyzetének jobbítására, az olvasótábor kibővítésére irányuló szervezői kvalitásait s a paraszti származású írók tehetségkutatását, valamint a határon kívül rekedt magyar írók szerepeltetésének szándékát emeli ki. Pedig egyikük sem nélkülözte az érzelmi-intellektuális reflexiókat a közösen birtokolt folyóirattal kapcsolatban. Talán egyedül Kenyeres Zoltán emeli ki: „...*nagy volt a különbség Móricz földben gyökerező, életes irodalomfelfogása és Babits elvont filozófiai igénye között – bár Móricz intellektualizmusát és Babits empirikus ismereteit jócskán alábecsüli az utókor*”. Az intellektualitásnak, ha van rejtőzködő formája, az íróé is efféle lehet. Móricz mindig személyes, s ezt az általa ösztönösnek vagy lelkinek nevezett attitűdöt – „*lélek-effektus*”, melyet az írás alapjának tartott – talán a „*bennefoglaltság*” nézőpontjának nevezhetnénk.

(Folytatása következik.)

Pollágh Péter

A TÜKÖR EMBERE

Dezírés Kánon
kitolta két tüköröm,
Ön-korcását ne lássa.

Talicskán tollak,
Temetetlen Üveg:
virágos fák alatt
utunk az utolsó.

Én téged nem látlak,
csak szagod érzem,
rossz vagy, mint a Pénz,
rossz vagy bajtársnak;
s a Rossznak nincs arca,
de képe van,
és Isten abban benne van,
mint versem a Nyugatban.

Üvegtenger lánya, Tükör:
te loptad el az Istent;
korbácsoltassék meg
a te neved. Meglékellek,
mielőtt te engem.
Így nyílsz meg nekem,
mint Adélom a bálban,
illetve utána.

Általmegyek tengereden
és te eljössz énérettem.
Kiengeded az országot,
és beengedsz Engem:
mert oly asszony nincs,
ki engem magába
bé nem foglalna.

Fázom.
Utókor nyálas palástja
nem melegít.
Orcádra köpök, Tükör:
így sír: kopott Férfi,
kiköpött Dendi.

Bíró-Balogh Tamás

OSVÁT ERNŐ ELFELEJTETT NYILATKOZATA

*„Türelem fiatal emberek, türelem öreg emberek,
türelem politikusok, türelem moralisták és – örök
türelem: dilettánsok...”*

Osvát Ernő a nyilvánosság számára olyan keveset írt – összegyűjtött írásainak legteljesebb gyűjteménye is vékony kötet¹ –, hogy minden egyes nyomtatásban megjelent írásának előkerülése jelentősen bővíti az életművet. Irodalmi szerepét illetően bár igazolódott Krúdy jóslata, miszerint „*majd egykor éppen úgy határkövet raknak az ő kezdetéhez a múltak búvárlói, mint akár a Kazinczyéhoz*”,² és Németh Andornak is igaza volt, amikor azt jövendölte, hogy „*ha valamikor megírja valaki ennek a korszaknak anekdotikus történetét, a valóságnak megfelelőleg Osvát Ernő személye köré kell csoportosítani az egyes eseményeket*”,³ irodalomformáló és -alakító jelentőségéhez képest mégis viszonylag keveset tudunk Osvátról. Anekdotákban valóban nem szűkölködünk, és egy monográfia is szü-

letett róla,⁴ filológiánk alapvető hiányossága azonban, hogy Osvát levelezésének nagy része mindmáig felderítetlen és kiadatlan, így irodalmi kapcsolathálózata és irodalom-szervező tevékenysége is lényegében „csupán” a *Nyugat* (és előzményei) általa jegyzett évfolyamaiból, valamint visszaemlékezésekből olvasható ki.

Osvát nyomtatott életműve javarészt kritikákból és aforizmákból áll, néhány cikk, beszéd és minimális terjedelmű széppróza mellett. Ezenkívül – a *Nyugat* szerkesztőjeként –, ha nem is túl gyakran, de többször nyilatkozott irodalmi kérdésekben nem irodalmi lapoknak is (pl. *Figáró*, *Pesti Futár*).

Ilyen megszólalása „rejtőzött” máig a *Ma Este* 1924. február 1-jei számában is. A nyilatkozat nemcsak az életmű szűkszavú jellege miatt, de a nyilvános megszólalás aprója miatt is kiemelt figyelmet érdemel.

A *Ma Este* című „képes művészeti hetilap” 1923. augusztus 24-től 1926. február 25-ig jelent meg, szerkesztője Várnai István volt. Az olvasó művészvilági híreket, képes ajánlókat, tudósításokat, kritikákat, interjúkat, nyilatkozatokat és irodalmi műveket, szemelvényeket talált a lapban, amely megszűnésekor, 1926. március 7-től rovatként a *Színházi Élet*be olvadt be. Szerzői között ott találjuk az irodalom különböző szereplőit, a *Nyugat* köréhez tartozó Karinthy, Kosztolányi, Schöpflin, Szini, Tersánszky mellett a konzervatív csoportból Rákosi Jenő vagy Csathó Kálmán is publikált a *Ma Estében*, valamint a lap „színes” jellegéből következően a népszerű Molnár Ferenc, Szenes Béla, illetve Zsolt Béla. Sőt 1924-ben itt jelent meg az első József Attilával készült – fényképes! – interjú.⁵ Az 1925-ben indított „Ma Este könyvek” sorozat pedig tizenkét számot élt meg.

Osvát ekkor, „a húszas évek közepén – a végső tragédia [ti. lánya halála] előtt – [...] megkísérlti a lehetetlent: szembeszállni a betegséggel, anyagi bajokkal, visszanyerni írónevelői tekintélyét. Személyisége még egyszer kinyílik, alkotó kapcsolatokat keresve a külvilággal” – írja róla monográfiusa, Fráter Zoltán.⁶ Lánya állapota ekkoriban nem romlott tovább, és ez viszonylag nyugodtabb lelki háttérrel biztosított a munkához – a *Nyugat* is ekkor újult meg. A lap 1923-ban ünnepelte szerkesztőjének huszonöt éves írói munkásságát, és Osvát ez idő tájt – élete első interjúját adva – „fiatalos kedvvel nyilatkozik Kellér Andornak a *Pesti Futár* hasábjain”.⁷

A *Ma Este* cikkének felvezetése szerint „az irodalom ma megfeneklett. Nincs új hang, új szín, új mondanivaló. Mintha nem történelmi időket éltünk volna át és sohasem ismert benyomások és érzések nem érték volna íróinkat. [...] Az irodalom, főleg nálunk, alig vette tudomásul ezeket a változásokat. Ez a mai irodalom csődjét jelenti.” És mivel „a *Ma Este* az első perctől kezdve odaállott minden becsületos, művészi törekvés mellé, hogy pártfogolja, ismertesse, népszerűsítse [...], sürgetve és kutatva a holnapi irodalmat, elmentünk megkérdezni azokat, akik a mai irodalmat hozták annakidején és ma is vezetik: mit gondolnak, mit éreznek, milyen lesz az új irodalom”.⁸

Osvát nyilatkozata előtt Heltai – ekkor már mint az Athenaeum Kiadó irodalmi vezetője (is) – sorait olvasni. Szerinte „az irodalomról nem lehet általánosságokban beszélni”, ráadásul a magyar irodalmat évek óta erősen befolyásolja „a sajátos nemzeti érzés és gondolkodás”. Az epika és a dráma műnemében valóban nem történt lényeges változás, „egyedül a lírai költészet terén láthattunk haladást, de itt sincs vezérmotívum. Nincs új mondanivaló, és főként nincs – levegő. Tíz esztendő óta szellemi lidércnyomás üli meg a magyar irodalmat, gazdasági helyzetünk leküzdhetetlen gátakat vont közénk és a külföld közé, s hogyan kapcsolódjon be a nyugati fejlődésbe az a fiatal magyar író, akinek nincs módjában ezt a nyugatot megismerni? Gyökeres változásra van szükség. Fel kell végre szabadítani a gondolatot! Ha az új irányok, gondolatok, teóriák kitombolhatnák magukat, ezeknek leszűrődött és maradandó eredménye lenne majd az új irodalom”. Nyilatkozata végén mégis bizakodó: mindezek ellené-

re „csodálni kell a magyar irodalmat, mely az adott keretek között vergődve a lehetetlent győzi le, mikor mégis él és dolgozik”.

Osvát válasza a következő: „Természetesnek látszik, hogy amit értékesnek találunk, azt egyúttal méltónak tartjuk arra is, hogy megmaradjon. Mégis azt kell hinnünk, hogy az, aki a kisleány számára, ki most tanulja az ábécét, ezekből a megmaradásra ítélt könyvekből akarna egy kis könyvtárt összeállítani, azt remélve, hogy majd legalább részben ezek lesznek a későbbi olvasmányai – szóval, ha valaki a mai érték-megkülönböztetéseinkből akarná elképzelni a jövő irodalmát, alighanem komikusan csalogna. Ezek a mi minőség-megkülönböztetéseink nem a könyveket, hanem legfeljebb a könyvek emlékét tarthatják fenn. Amit a mai irodalomból kiemelkedőnek tartunk, még az is, és alighanem csakhamar, könyvtári csendéletté válik. Mit jelent ez, és mi következik ebből? Először: lehet, hogy a mai irodalom általában véve jobb a koránál, de bizonyos, hogy nem olyan, amilyenre ennek a kornak szüksége volna. Másodszor: az, amit várunk és kívánunk, igazán nem annak a folytatása, ami van. Harmadszor: ha talán nem is az következik, amit várunk, az a reményünk, hogy valami a folytonosságot látszólag megszakító új következik az irodalomban: szomjúzásunk az egyszerűre, a rendkívülire, a nagyra; arra, hogy olyan irodalom fog következni, amely méltó az ember nagy szenvedéseire – egyetlen lehetőség a jövő elképzelésére. Hogy milyen lesz vagy lenne az az irodalom, amely a mai embert kigyógyíthatja majd a hipochondriájából, hogy megingott alatta a föld és megdermedt fölötte az ég; amely visszaadja emberi biztonságérzetét – azt persze nem tudjuk elképzelni. Nagy költőre van szükségünk, s a mai ún. irányokat hiába fürkesszük, nem onnan fog jönni az »irodalom«, a közepszerűség változat-tengerének csaphódásaival pedig egyre kevésbé érdekel bennünket.”⁹

„A válaszok kétségtelenül nagyon érdekesek és elfogulatlanok – véli a nyilatkozatokot közreadó cikkíró. – Bizonyítékai annak, hogy még a mai irodalom vezérei is sürgős szükségét érzik a friss életet hozó irodalmi megújulásnak.” Amit azonban összegzésként ír, általánosít, s nem fedi sem a két nyilatkozat érdemi lényegét, sem aktualitását. Ráadásul már cikkének bulvárízű címe (A MAGYAR IRODALOM VÁLSÁGBA JUTOTT) is megtévesztő: azt sugallja, hogy a magyar irodalom 1924 elején jutott válságba. Pedig erről 1919–1920-tól – Ady halálától és a trianoni békeszerződés aláírásától – kezdve beszéltek folyamatosan.

1920-ban a magyar írók hallgatásáról cikkeztek, ezzel ellentétben ekkor, 1924-ben voltak írók-költők, és dolgoztak. Az irodalmi élet nem mélyponton volt, inkább túl élénknek tűnt. A „válság” természete éppen a „túl sok” író, a „rég” és az „új” írók egymás közti viszonyából adódott. Ez pedig nem válság, sokkal inkább természet- és törvényszerű megújulási kísérlet. Ugyanis 1923–24-ben a fiatalok irodalmi apagyilkosságot követtek el, élesen (és igazságtalanul, de érthetően) támadták az előtük járó generációt, a Nyugatot első nemzedékét. Erről beszélt Heltai is („Ha az új irányok, gondolatok, teóriák kitombolhatnák magukat, ezeknek leszűrődött és maradandó eredménye lenne majd az új irodalom”), és erről nyilatkozott Osvát is („Nagy költőre van szükségünk, s a mai ún. irányokat hiába fürkesszük, nem onnan fog jönni az »irodalom«”).

Sőt a Kellér Andornak adott interjúban – melyből e cikk mottója is származik – már konkrétan a Nyugatot ért támadásokról beszélt: „Az mondják, a Nyugatban hiányoznak az új idők új mondanivalói. [...] A Nyugat elsősorban irodalomtermelő folyóirat, feladata, hogy a jelentős, eredeti művek javát kiválassza, közölje vagy rájuk mutasson. [...] Hol van az a valami, aminek a Nyugatban kellene megjelenni, és másutt jelenik meg? Ez nincs. Amivel nem azt akarom mondani, hogy nincsenek tehetséges írók a Nyugaton kívül. Elismerem, hogy vannak, elismerem azt is, hogy vannak fiatal tehetségek is. [...] De a mondanivaló kifejezni tudás nélkül éppoly kevésbé irodalom, mint a kifejezni tudás a mondanivaló sajátossága nélkül. Mindennek illusztrációi az újabban egyre szaporodó ún. »úttörő« folyóiratok.”¹⁰

Ugyanebben az interjúban olvasható Osvát (egyik) szerkesztői hitvallása, amely

részben megmagyarázza a nyomtatott életmű szűkszávaságát: „Az a tény, hogy a Nyugat nem szokott felelni, nem azzal függ össze, mintha nem szeretné a kritikát. Azt a szabadságot, amivel kifejezhetem a meggyőződéseimet, fölösleges pro domo érvekkal tetézni”, majd azt is hozzáteszi, hogy azonban „nagyon érdekes szemébe nézni a kritikának, amelyet állítólag »fiatalok« hangoztatnak”.

Helyette – az Osvát-nyilatkozatot közlő *Ma Este*-számmal egy napon megjelent *Nyugaton* – Babits válaszolt hosszan a fiatalok „vádjaira”, melyek legutóbb Sárközi György egy hozzá intézett levelében érkeztek. „Senki sem tagadja az új tehetség és új mondanivaló jogát, hogy akár harcok árán is, utakat törhessen magának” – írja Babits. – „Az utód – még hajlamai ellen, tehetségének igazi iránya ellen is – más utakra fordul, olyan utakra, melyek lehetőleg távol vannak a mester útjaitól. [...] Író társainak véleményére nem sokat ad, hajlandó azt, kivált az idősebbekét, irigységnek és féltékenységnek tudni be, egyetlen bíró a siker marad. [...] Az a körülmény, hogy ma lírai termésünknek legnagyobb percentje napilapok hasábjain kap helyet, kedvez ennek a felfogásnak. A napilapban a vers csak egy napig él, az a fontos, hogy addig az egy napig ragyogjon, s minél többször ragyogjon egy napig. A siker fontosabb lesz, mint az érték, a név fontosabb, mint a mű. [...] Igaz, hogy soha nagyobb nem volt a kísértés ezekhez a módszerekhez folyamodni, mint napjainkban. Legintelligensebb közönségünk szétzüllött, tiszta irodalmi fórumaink meggyengültek, pénz és hírnév alig érhető el elég hamar másképp, mint zsurnalisztikai utakon. Az ifjak nagy részét pedig méltán türelmetlenné teheték az életbeli nehézségek, a szegénység, a háborús évek szenvedései, az elvesztett idő és energia.”¹¹

Az pedig korántsem a sors iróniája, sokkal inkább a szerkesztő Osvaté, hogy éppen az előző nemzedéket, a *Nyugatot* és Babitsot bíráló Sárközi György verse (CSONKA TORONY ÉS SZÁRADÓ REPKÉNY...) következik közvetlenül Babits cikke után. Ez a tény pedig mindennél jellemzőbb a fiatalok lázadására: bár élesen támadták a *Nyugatot*, írásaikat mégiscsak annak oldalain szerették volna viszontlátni. Ők maguk igazolták tehát Osvát többször idézett interjújának azt a mondatát, hogy „aki valóban tudni akarja, milyen a mai magyar irodalom, az az aránylag legteltesebb feleletet, némi objektivitással, mégiscsak a *Nyugaton* fogja megtalálni”.

Jegyzetek

1. Osvát Ernő: AZ ELÉGEDETLENSÉG KÖNYVÉBŐL. Bp., 1995. 302.
2. Krúdy Gyula: OSVÁT ERNŐHÖZ. *A Reggel*, 1923. máj. 23. In: OSVÁT ERNŐ A KORTÁRSÁK KÖZÖTT. S. a. r. Kőszeg Ferenc és Márványi Judit. Bp., 1985. 309–310.
3. Németh Andor: OSVÁT ERNŐ ÉS A NYUGAT. *Bécsi Magyar Újság*, 1923. máj. 3. Részleteiben újraközli: KORTÁRSÁK OSVÁT ERNŐRŐL, 319–322.
4. Fráter Zoltán: OSVÁT ERNŐ ÉLETE ÉS HALÁLA. Bp., 1987.
5. Márer György: RIKKANCS, AKI ÜNNEPI BESZÉDEKET GYÁRT A KASZINÓI URAK SZÁMÁRA. *Ma Este*, 1924. aug. 28. 18. Újraközölve: KORTÁRSÁK JÓZSEF ATTILÁRÓL. Szerk. Bokor László, s. a. r. Tverdota György. Bp., 1978. I. 61–63.
6. Fráter Zoltán: i. m. 191.
7. Uo. 196.
8. A MAGYAR IRODALOM VÁLSÁGBA JUTOTT. HELTAI JENŐ ÉS OSVÁT ERNŐ NYILATKOZATA. *Ma Este*, 1924. febr. 1. 3.
9. A *Ma Este* közleményének vélhetően szedési hibáját kijavítottuk. A megjelent szövegben eredetileg ez áll: „...nem onnan fog jönni az »irodalom« pedig, a középszerűség változat-tengerének csaphódásaival, egyre kevésbé érdekel bennünket”.
10. Újraközölve: Kellér Andor: OSVÁT ERNŐ. In: uó: AZ ÉLET ÉDES TARKASÁGA. Bp., 1973. 176–180.
11. Babits Mihály: KÖNYVRŐL KÖNYVRE. FIATALOK. *Nyugat*, 1924. febr. 1. 159–166.